

Dostojewski als chroniqueur van het onbewuste

Bespreking van

Fjodor Michailowitsj Dostojewski (2017).
Duivels. Amsterdam: Athenaeum — Polak &
Van Gennep.

JOS DE KROON

*Wij komen allen onder de mantel van
Nikolai Gogol vandaan.
F.M. Dostojewski*

Onlangs kreeg ik de nieuwste vertaling van de roman *Demonen* van Fjodor Michailowitsj Dostojewski onder ogen, met de aangepaste titel *Duivels*. Lang geleden las ik *Demonen* in de uitgave van de Russische Bibliotheek bij Van Oorschot en was daarvan onder de indruk. Ik wilde weten wat er aan *Duivels* zoveel anders was dan alleen maar de titel. Indertijd had ik genoten van de suspense. Het begint allemaal erg rustig en tamelijk goedmoedig, met uitgebreide beschrijvingen van bijeenkomsten van voornamelijk mannen ten huize van een voorname dame in een provinciestadje, niet ver verwijderd van Sint Petersburg, de toenmalige hoofdstad van Rusland. Naarmate de tekst vordert worden de brave zinnen echter vermengd met geheimzinnigheden en sarcasmen die een samenzweerderige en grimmige sfeer suggereren. Het wordt steeds duidelijker dat er in het diepste geheim een politieke omwenteling in voorbereiding is. Op een zeker moment wordt er zelfs een lid van de revolutionaire groep standrechtelijk geëxecuteerd, in de veronderstelling dat hij verraad aan de groep heeft gepleegd.

Dit verhaal speelt zich af in de periode die voorafgaat aan de revolutie van 1917 in Rusland. Het doet allemaal kleinschalig en provinciaals aan, overeenkomend met de werkelijke omstandigheden. Het mag dan ook een wonder heten dat het relatief kleine revolutionaire vuurtje tot een maatschappelijke brand van de bekende enorme omvang heeft geleid.

Wat mij in de nieuwe vertaling opvalt is de trefzekerheid van de zinnen in een meer hedendaagse toonzetting. Opnieuw wordt ik getroffen door de nuances en de diepgang die Dostojewski met enkele penstreken weet op te roepen.

Ook in de ontwikkeling van het verhaal toont Dostojewski zich een meester in het beschrijven van de gebeurtenissen. In de diepere lagen en dubbelzinnigheden waarmee hij zijn vertelling lardeert worden in het begin van *Duivels* geregeld schaduwen vooruitgeworpen van de catastrofes die ons als lezer te wachten staan. Langzaam maar zeker wordt de spanning opgevoerd en krijgen wij meer inzicht in de psychologische motieven van de protagonisten van dit boek, die leiden naar de apotheose, de ontknoping waarin de 'duivels' hun ware gezicht laten zien. Onmiskenbaar is Dostojewski een groot schrijver van psychologische romans. Denk maar aan zijn *Herinneringen uit het ondergrondse*, waarbij het ondergrondse zonder meer geassocieerd kan worden met het onbewuste. Niet voor niets werd ons in de opleiding tot psychiater aangeraden zijn boeken te lezen om kennis van psychopathologie op te doen die niet zo eenvoudig te vinden is in leerboeken. Freud zegt zelf vele psychoanalytische inzichten te hebben opgedaan bij het lezen van Dostojewski, daarmee getuigend van zijn grote waardering voor deze schrijver. Van beide auteurs valt nog veel te leren. Als geen ander weet Dostojewski het onbewuste tot leven te wekken door het terloops in zijn roman te verwerken.

Vanwege het verschijnen van *Duivels* werd Dostojewski met vele anderen ter dood veroordeeld, maar de dag vóór de executie werd het vonnis omgezet in tien jaar verbanning naar Omsk, Siberië. Daar leefde hij tussen criminelen en deed de kennis op die hem in staat stelde zijn laatste roman *De gebroeders Karamazov* te schrijven met de diepgang die zich kenmerkt in al zijn werken. Zonder deze ervaringen had Dostojewski zijn zeer complexe *Duivels* al gepubliceerd, tijdens het schrijven waarvan hij de stemmen hoorde van de hoofdpersonen in het boek. Enige ervaring met psychische problemen had hij wel opgedaan, enerzijds bij zichzelf en anderzijds in het contact met randfiguren van de maatschappij en in hoge mate tijdens zijn verblijf in Omsk. Nog steeds kan Dostojewski van binnenuit een inspiratiebron voor psychoanalytici zijn.

Taaie aandacht: lekker!

Bespreking van

Italo Svevo (2008). *Bekentenissen van Zeno*. Amsterdam: Athenaeum — Polak & Van Gennepe.

JOS VAN MOSEL

Je kunt een mens alleen maar begrijpen als je weet welk verhaal hij over zichzelf aan zichzelf vertelt. Zoveel had ik van de psychologie al wel begrepen toen ik als student *De bekentenissen van Zeno* in handen kreeg. Over twee jaar is het honderd jaar geleden dat Italo Svevo zijn roman *La coscienza di Zeno* voltooide. In 1964 werd de Nederlandse vertaling van Jenny Tuin gepubliceerd, en in 1974 werd deze herzien. Ik bemachtigde de pocketuitgave. In 2008 voegde H.J.A. Hofland zijn lezenswaardige nawoord toe in de mooie en prettig hanteerbare versie die

Athenaeum — Polak & Van Gennepe bezorgde.

In *De Revisor* van 1975 voegt Nicolaas Matsier het Triëst van Svevo toe aan het Dublin van Joyce, het Praag van Kafka en het Cambray van Proust. En gelijk heeft hij! Het boek werd in een survey onder honderd hedendaagse auteurs uit vierenvijftig landen gerekend tot de honderd beste boeken van de wereldliteratuur, zo vond ik op Wikipedia. De roman is geschreven in de vorm van de aantekeningen die de hypochondere Zeno Cosini op advies van zijn analyticus maakt rondom zijn grootste probleem: zijn onvermogen om het roken te laten. Zijn analyticus maakt uit wraak om de afgebroken behandeling het verhaal van zijn patiënt publiek, zo leert ons het Voorwoord. Plaats van handeling is, zoals gezegd, Triëst in Noord-Italië. Het jaar is 1915. De Eerste Wereldoorlog nadert de stad.

Zeno — Italiaans voor 'vreemdeling' of 'buitenlander' (Minerbi Treitel, 1971) — is geen aantrekkelijk mens. Hij is een onsuccesvol zakenman, getrouwd met de lelijke zus van de mooie vrouw die hij aanbidt maar niet kan krijgen. Maar Zeno is me wel sympathiek. Sympathiek geworden moet ik zeggen, door zijn ironie en humor (die veel groter is dan die van Leopold Bloom in *Ulysses* en van Marcel in *À la recherche du temps perdu*). En sympathiek geworden door zijn pogingen tot eerlijkheid.

De verhouding tussen literatuur en de psychoanalytische theorie is innig en wederzijds stimulerend, dat weten we al geruime tijd (Moloney 1972). In *Bekentenissen* wordt niet alleen de analytische theorie, maar ook de analytische techniek vormgegeven. We volgen de gedachten van Zeno, alsof we achter de bank zitten. Die gedachten meanderen en ontwikkelen zich nimmer halsoverkop, maar integendeel altijd met een traag tempo, zoals elke analyticus weet. Er is dan ook geduld nodig om de verhaallijn te volgen. We lezen over Zeno's rookver-